

EDITH STEIN LEVELE XI. PIUSZ PÁPÁNAK

2003. február 15-én nyitották meg a kutatók előtt a Vatikán Titkos Levéltárának azt a részlegét, amely a Szentszék és Németország 1922 és 1939 közötti (vagyis XI. Piusz pápasága alatti) kapcsolatára vonatkozó dokumentumokat tartalmazza. A korábban nem ismert iratok közül kiemelkedik Edith Stein levele, amelyet 1933. április 12-én küldött a pápának. Az írógéppel írt, lepecsételt levelet az akkori beuroni bencés főapát, Raphael Walzer (Edith Stein lelkivezetője) juttatta el a pápának a Vatikánban tett látogatása alkalmával.

Edith Stein így vall eredeti szándékáról: *„Az utóbbi hetekben folyton azon gondolkodtam, hogy tehetnék-e valamit a zsidókérdésben. Végül megszületett bennem egy terv: minél előbb Rómába utazom, és magánkihallgatáson kérem a Szentatyát egy enciklika kiadására. Ilyen lépést azonban nem akartam önhatalmúan megtenni.”* Érdeklődésére Rómából azt a választ kapta, hogy mivel túl sok a jelentkező, magánkihallgatásra szinte semmi esélye sincs. Ezért döntött amellett, hogy levélben fordul a pápához.

1933 volt az az év, amikor Hitler átvette a hatalmat, s már készen állt az első ötven koncentrációs tábor. Márciusban az alkotmányosság áldozatul esett a nemzetiszocialista önkényuralomnak. Megszűnt a sajtó- és szólásszabadság, csakúgy, mint a gyülekezési jog vagy a levéltitok. Amikor Amerika és Anglia a német áruk bojkottjára szólított fel, a náci 1933. április elsejétől a zsidó üzletek, áruk, orvosok, ügyvédek és tanárok bojkottjával válaszoltak, amivel megkezdődött a zsidók szervezett üldözése.

Egy nappal később nyitotta meg XI. Piusz, a „jubileumok pápája”, a rendkívüli szentévet Jézus Krisztus halálának emlékezetére (az egyház történetében először emlékeztek meg ilyen ünnepelességgel erről az eseményről).

Edith Stein prófétai módon előre látta a zsidók elleni minden elképzelést felülmúló, vad, abszurd, megmagyarázhatatlan és kegyetlen hadjáratot, s azt is megjegyezte, hogy rövid időn belül ugyanez az üldözés vár a katolikusokra is. Arra is figyelmeztet, hogy ha az egyház nem emeli fel szavát a náci népirtás ellen, az később súlyosan rányomja bélyegét az egyház megítélésére, hiszen „vétkesek közt cinkos, aki néma” (Babits). Lelke mélyéig felháborítja, hogy a náci visszaélnek Krisztus nevével. A tiszta fajiság

melletti propaganda ugyanis keresztény terminológiát használt, a párt kívánt magává az egyházzá, az istenhívők valódi új közösségévé („Wesensmitte”) válni.

Levelének sorsáról s a hozzá fűzött reményéről Edith Stein a következőket írja: *„Tudom, hogy a Szentatyá megkapta a leveletem. Kevés idő múlva áldását kaptam a magam és hozzátartozóim részére. Egyéb nem történt. Később azonban gyakran gondoltam arra, vajon ez a levél nem jut-e néha eszébe. A következő években ugyanis lépésről lépésre bekövetkezett mindaz, amit akkor a német katolikusok jövőjéről előre megírtam.”*

Edith Stein levele fontos írás, de lényegében semmi új adalékkal nem szolgál XI. Piusz pápának és államtitkárának, Eugenio Pacellinek (a későbbi XII. Piusz pápának) egyházi vagy politikai megítéléséhez. Éppen a Szentszék tudta legjobban, mi a náciizmus, és milyen fenyegető veszélyt jelent nemcsak a katolikusok és zsidók, de az egész világ számára. Edith Stein április 12-én írta meg levelét, de nem tudhatta, hogy a Szentszék más személyektől, zsidó szervezetektől, német püspököktől, tábori lelkészeketől számos információt kapott a kialakult helyzetről, s hogy Eugenio Pacelli (XI. Piusz kérésére) már április 4-én utasította a németországi nunciust, Cesare Orsenigót, hogy figyelmeztesse a nemzetiszocialista kormányt: ne üldözze a zsidókat; és kéri a nunciust, hogy tájékozódjon, milyen úton-módon lehetne eredményt elérni. A pápának pedig mérlegelnie kellett, segít-e azzal, ha felemeli hangját, vagy csak súlyosbítja a helyzetet.

XI. Piusz 1937. március 14-én tette közzé *Mit brennender Sorge* kezdetű (nem latinul, hanem németül írt) körlevelét, amely a náciizmus bűntettei ellen irányult. Az enciklika a következő szavakkal kezdődik: *„Égő aggodalommal és növekvő rémülettel szemléljük az egyház fájdalmas útját és a hívek nélkülözését.”* A továbbiakban elítéli a náciizmus eszmerendszerét: *„Aki a fajt, vagy a népet, vagy az államot (...) mindenek fölé, még a vallási értékek fölé is helyezi, és azokat bálványozza, az eltorzítja és felborítja a dolgok Isten által teremtetett és akart rendjét.”* A körlevél közzététele azonban a német katolikusok számára kegyetlen üldöztetés kezdetét jelentette, amely csak a második világháború kitörésekor enyhült.

Edith Steinnek ez volt az utolsó hivatalos levele, amelyet mint a Collegium Marianum Német Tudományos Pedagógiai Intézet docense írt alá, tanári pályáját fel kellett adnia. Még

ugyanabban az évben belépett a kölni kármelita kolostorba. 1942. augusztus 9-én Auschwitzban halt vértanúhalált. II. János Pál pápa 1998-ban avatta szentté.

Az alábbiakban a teljes levelet közöljük, szövegű fordításban.

TÓZSÉR ENDRE

Szentatyja!

A zsidó nép gyermekeként, aki Isten kegyelméből immáron tizenegy év óta a katolikus egyház gyermeke vagyok, bátorkodom a kereszténység atyjának tudomására hozni azt, ami németek millióit aggasztja.

Hetek óta olyan eseményeknek vagyunk szemtanúi Németországban, amelyek teljesen semmibe veszik az igazságosságot és az emberességet, a felebaráti szeretetről nem is beszélve. A nemzetiszocialista vezetők éveken át szították a zsidók elleni gyűlöletet. Most, hogy a kormányzati hatalmat a kezükbe vették, és követőiket felfegyverezték — akik között bizonyíthatóan bűnözők is találhatók —, a gyűlölet elvetett magvai kikeltek. Mostanáig még megengedte a kormány, hogy törvénytelenések történjenek, de arról, hogy ez milyen mértékű volt, nem lehet képet alkotni, mert a közvéleményt elhallgattatták. Amennyire személyes kapcsolataim révén meg tudom ítélni, egyáltalán nem elszigetelt, kivételt képező esetekről van szó. Külföldi véleménynyilvánítások nyomására a kormány „enyhébb” módszerekre tért át, és kiadta a jelszót: „Egyetlen zsidónak sem görbülhet meg még egy haja szála sem!” Bojkott-nyilatkozatával azonban, amellyel megfosztja az embereket gazdasági tevékenység kifejtésétől, polgári méltóságuktól és hazájuktól, sokakat kétségbeesésbe kergetett: az utóbbi héten pusztán a személyes ismeretségi körömben öt olyan öngyilkosságról szereztem tudomást, amelyek ezeknek a támadásoknak a következményei. Meggyőződésem, hogy olyan általános jelenségről van szó, amely sok áldozatot fog még követelni. Sajnálhatjuk, hogy szerencsétleneknek

nem volt elég belső tartásuk sorsuk elviselésére. A felelősség, ha nagyrészt azokat terheli is, akik erre kényszerítették őket, ám azok szintűgy felölősek, akik szótlanul túrik mindezt.

Minden, ami történt, és ami ma is nap mint nap történik, egy magát „kereszténynek” nevező kormány műve. Hetek óta várják és remélik nemcsak a zsidók, hanem hűséges katolikusok ezrei Németországban — és gondolom, az egész világon —, hogy Krisztus egyháza fel emeli szavát, hogy megakadályozza ezt a visszaélést Krisztus nevével. A fajnak és az államhatalomnak ez az istenítése, amellyel a rádió minden nap tömi az emberek fejét, nem nyilvánvaló eretnokség-e? A zsidó vér elleni megsemmisítő hadjárat nem meggyalázása-e Megváltónk, a Boldogságos Szűz és az apostolok emberi mivoltának? Nem áll-e mindez szöges ellentétben Urunk és Üdvözítők viselkedésével, aki még a keresztben is imádkozott üldözöiért? És nem sötétolt-e ennek a Szentévnnek a krónikájában, amelynek a béke és a kiengesztelődés évének kellett volna lennie?

Mi mindannyian, akik az egyház hűséges gyermekei vagyunk, és éberem figyeljük a Németországban uralkodó állapotokat, az egyház megítélése szempontjából a legrosszabbtól tartunk, ha a hallgatás még sokáig tart. Meggyőződésünk szerint ez a hallgatás nem lesz képes arra, hogy a békét a jelenlegi német kormánnyal tartósan elérje. A katolicizmus elleni harc átmenetileg még csendben és kevésbé brutális formákban folyik, mint a zsidóság elleni, ám nem kevésbé szisztematikusan. Nem telik el hosszú idő, és Németországban a katolikusok nem tölthetnek be többé semmilyen hivatalt, hacsak nem hódolnak be feltétel nélkül az új politikai irányzatnak.

Öszentsége lábaihoz borulva kérem apostoli áldását.

DR. EDITH STEIN
(sajátkezű aláírás)

a Német Tudományos Pedagógiai Intézet docense
Münster, Collegium Marianum